

PROBIERZ (16) *sb m*

probierz (16), [**probirz**].

o jasne, e pochylone.

sg *N* probierz (2). ◇ *G* probierza (1). ◇ *I* probierzem (2); -em (1), -(e)m (1). ◇ *L* probierzu (2).
◇ *pl N* probierze (7). ◇ [*G* probierz(o)w.] ◇ *A* probierze (2).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

1. *Miernik służący za podstawę oceny czegoś; kryterium, sprawdzian; canon Cn (6)* : Bo to iest iako probierz v Pána názego/ A by nie iego [szatana] figle nie znáby żadnego. Kto wiernie kto niewiernie s Pánem fie obchodzi *RejWiz* 136; *ReszPrz* 34, 36.

Przen [na kogo] (3) : Wípomagay kędy możesz wždy też y drugiego. Boć ty ná nas probierze Pan tu ípráwić raczył/ Iákie też będye ferce á chuć po nas baczył. (*marg*) Vbodzi íą probyerze ná bogáte. (-) *RejWiz* 187, Dd3v.

2. *Kamień probierczy; w porównaniu; coticula, exhebenus, index, lapis Heraclius a. Lydius Cn (1)* :

Zwrot: »na probierzu probować« (1): Tymże obyczáiem możecie inſze kázde wiary y náuki chrześcíjáníkíey ártykuły/ iáko ná probierzu złotniczym kámieniu/ złotá probowác/ gdy co takowego/ co kościół vczył/ kácerze terážnieyſzy/ gánić y háńbić będą *ReszPrz* 34.

Szereg: »probierz, złotniczy kamień« (1): *ReszPrz* 34 *cf* *Zwrot*.

3. *Osoba oceniająca coś, sprawdzająca; probator Calep, JanStat, Cn; arbiter, censor, criticus, existimator, index, spectator Cn (9)* : Ale w czym téż oni [dawni królowie] znáczni być chćieli/ tymby íye nam znimi ná íztych puścíc/ którym probierzem ia ná ten czás być niechcę. *KochWr* 29; *Probator* – *Doznawacz, probierz. Calep* 850b.

a. *Osoba oznaczająca zawartość metali szlachetnych w stopach (6)* : przełożył [Kolumb] ná wyípie brátá íwego Bártłomieiá nád wſzytkim ludem/ áby był pilen íkárbow/ bo był wielkim Probierzem [*probirzem BielKron* 1554 307] y Míſtrzem około ípráwowania złotá *BielKron* 442v; [*ListyZygmAug* 1555/310].

W połączeniach szeregowych (2): *WyprKr* 2; *Złotnicy/ probierze/ ízeydownicy/ s tey náuki [alchemii] powſtáli. BielKron* 26v; [Po tych artikulech, jako to sam porządnie spisane, nasladuiám przyśięgę ná[j]przod żupnika, a po tym inszych urzędnikow iako ý mieýskich, ý inszych huttmanow, pisarzow, s[z]melcerzow, probierzow, etc. *OrdunekGórn* 48].

W porównaniu (1): Boś nas z probował Boże: doſwiádłſyłeś nas ogniem/ thák iáko probierze írebrá [*igne nos examinasti sicut examinatur argentum*]. *Leop Ps* 65/10.

Szeregi: »probierz i myńcarz« (1): Sam [*podskarbi*] téż ma mieć pilność wſzytkę około monety: y niechay ma Probiérze/ y íwoie Myńcarze [*probatores, sculptores JanStat* 308]/ którzy bić będą *SarnStat* 340.

»szmalcerz i probierz« (1): *Szmálcérze y Probiérze/ zá naylepſzá dryakiew wychwaláią/ mowíąc/ iż máłto roſtopione/ ktho go s nich wielé pić może/ iest przeſpieczny od iádu s piecá SienLek* 156v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym.*]

b. Osoba sprawdzająca jakość towaru (1) : Gdzie wielookne czekają szpachlerze Polkiego ziarna/
kupcy y probierze/ Ná moście *KlonFlis D4v*; [Aby szynkowie nie śmieli począć abo otwierać żadnego
wina, aliżby je probierze od urzędu postanowieni oglądali *WilkPozn II 1557 nr 67*].

Synonimy: **1.** *miara, proba*; **2.** »probierny kamień«, »probowny kamień«, »złotniczy kamień«; **3.**
doświadczyciel, doznawacz.

ALKa